

Odnos do živali skozi judovsko-krščansko prizmo

Andrej Vončina

Že pri razpravljanju o naravi je veliko možnih gledanj, ki so si različna prav v tem, da imajo, če tako rečemo, različna očala. Različna so namreč izhodišča, na katerih določen pogled temelji, različna ozadja in marsikaj drugega. Že v začetku moram seveda povedati, da bo imel moj pogled judovsko-krščansko podlago, kjer pogled na svet in človeka temelji na Svetem pismu, celotnem Svetem pismu, kakor tudi na Izročilu (pisano z veliko začetnico zato, ker po našem verovanju ne gre za prenos le človeških, temveč svetih, Božjih reči).

Kdor piše, je resda kristjan, katoliški kristjan, celo katoliški duhovnik, pa vendar najprej človek, kot človek pa minljiv, končen in tudi – ker tako verujemo – grešen. To je pomemben podarek tudi v zadevi, o kateri bomo tu razpravljali, namreč o pogledu na živalski svet in odnosu, ki naj bi ga ljudje do tega sveta gojili. Danes sicer veliko govorimo, praktično na vsakem koraku, o pravicah, kjer pa radi pozabimo na dolžnosti, kar včasih privede do prav tragikomičnih, če ne celo grotesknih položajev v vsakdanjem življenju. A pustimo poglobljeno diskusijo o dolžnostih in pravicah, ker smo dejali, da se bomo ukvarjali z živalmi.

Krščanski odnos do živali

Še se spominjam tiste pesmi Nece Falk, katere besedilo je pisal pesnik Boris A. Novak, in ki je šla tako lepo v uho, da mi še danes, po tolikih letih, odzvanja, ki je pela: »Rad imej, rad imej, živali in cvetlice ...« Zgoraj sem dejal, da sem kot kristjan najprej človek, človek pa ima v osnovi rad živali in cvetlice. Vendar pa za kristjana, če naj bo resnično kristjan, njegova vera ne predstavlja neke dodatne opreme, kakor je to pri avtomobilu denimo navigacijska naprava, pa čeprav je res, da z njo neko »navigacijo« v življenju vsekakor imamo. V tej veri imamo tako dolžnost tudi imeti radi živali. Pa boste rekli, zakaj dolžnost? Ker smo do živali neke vrste dolžniki, razlogi pa so pravzaprav čisto teološki, če tako rečemo. Kristjani (tudi Judje in

muslimani) namreč verujemo v obstoj greha, kar pomeni, da je človek moral enkrat pasti, za sabo pa je v tisti padec povlekel tudi stvarstvo, torej tudi živali. Človek je torej, kakor verujemo, zaznamovan z grehom. Brez te predpostavke evangeljsko sporočilo izgubi svojo odrešenjsko moč in postane samo priročnik dobrih nasvetov, od katerih seveda potem vsakdo vzame samo tisto, kar mu ustreza, ostalo pa pusti pri miru. Brez izvirnega greha tudi živali ne bi poznale vsega nereda, zla in trpljenja, ki v kar precejšnji meri vladajo svetu. Naša dolžnost do živali tako ni samo v tem, da ne povečujemo zla, ki so ga živali zaradi nas deležne, temveč celo, da to zlo in bolečine zmanjšamo, kolikor moremo, pa čeprav je to morda le majhno dejanje, kakršno je to, da žival pobožamo.

Tu moramo reči, da je lahko pri mnogih naših bratih po veri vidimo precejšnjo mero nezavedanja te dolžnosti, ki jo imamo, če verujemo v Boga, do živali. V tem oziru smo lahko priče tako indiferentnosti do živali, kakor velikokrat tudi grobosti in trdosti, kar bi resnično lahko bil kazalec tega, da je vera za nekoga le neke vrste okrask, beseda na ustnicah, vsekakor pa ne neka zadeva, s katero bi resno računal in skozi njo tudi presojal življenje. Sveto pismo nas, če znamo videti, kliče k temu, da se dostojno vedemo tudi do živali. Da je to zapisano v Postavi (prvih petero knjig Svetega pisma), nas apostol Pavel kar dvakrat spomni, in sicer v 1. Pismu Korinčanom ter v Pismu Timoteju (9,9; 5,18). Ne smemo tudi pozabiti, kako je Kristus, »Božje jagnje« (spet živalska podoba!), s svojo žrtvijo pokazal, kako Bog ne želi žrtvovanja živali (porušenje templja v Jeruzalemu leta 70 po Kr. je tudi za Jude pomenilo konec žrtvovanja živali, a bi se zadeva nadaljevala, če bi tempelj še stal), s čimer se gotovo vsaj v tem oziru zmanjša tudi živalsko trpljenje. Po Kristusovem novem nauku pa so tudi vse živali čiste in ni več tovrstnega razlikovanja. Če bi se tako hoteli iti neko »teologijo živali«, potem je v Svetem pismu materiala več kot dovolj. Veren človek pa mora vse zadeve nasloniti na prave temelje, ki so evangeljski temelji, sicer se stvari lahko hitro sprevržejo in pridemo do neverjetno protislovnega obnašanja, saj se navadno sprevrže tudi lestvica vrednot, če zadeve niso pravilno

Ko se vrednote sprevržejo, se to še kako pozna tudi v našem pogledu na svet. Boga zamenja njegovo stvarstvo, saj njegovo mesto prevzame Narava. Vendar pa je treba vedeti, da se v tem primeru sprevrže tudi tisti evangelijski pogled na svet, ki je vključujoč, je in-in, ki postane izključujoč in selektiven.

vkomponirane. Tako za nas kristjane najprej veljata tisti dve zapovedi, ki od nas zahtevata ljubezen do Boga in do sočloveka, na to se potem nasloni vse ostalo – tudi to, da imamo radi živali. To ne pomeni, da smo zoofili, kakršen je bil npr. Hitler, ki mu je njegova psica Blondie do zadnjega pomenila več kot ljudje, tako da je npr. poskrbel, da je poginila brez muk in bolečin, medtem ko so okrog bunkerja v mukah in bolečinah umirali dečki in starci, ki so se borili zanj. Pri zagovarjanju pravic živali lahko v zadnjih desetletjih vidimo prav zanimive paradokse, saj na ta račun marsikje nazadujejo človekove pravice. Pridemo celo do tega, da si določene skupine želijo, da bi se človeško prebivalstvo na našem planetu občutno skrčilo, da bi bilo več prostora za divjino, za *wildlife*. Ko govorimo v tej smeri, nikakor ne moremo mimo velikega sv. Frančiška, ki je imel poseben čut tudi za živali, a bi se motil tisti, ki bi dejal, da je pa asiški ubožec ljubil živali. Ni ljubil živali, temveč Boga, posledično pa je imel najprej pravičen odnos do sočloveka, potem pa tudi do živali in celotnega stvarstva.

Ljubezen do živali v piramidi vrednot

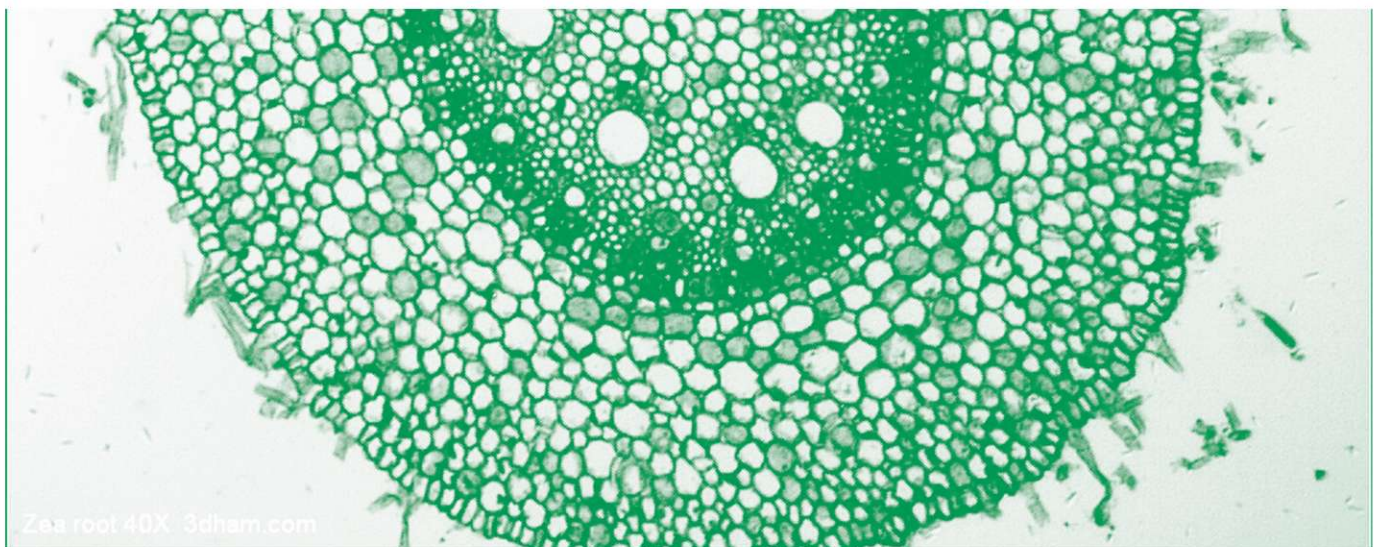
Že smo tako prišli tudi na področje prehranjevanja, saj prav na sv. Frančišku Asiškem lahko vidimo, kako gledamo kristjani na prehranjevanje ljudi z živalmi. Ustanovitelj reda manjših bratov oz. frančiškanov ni bil vegetarijanec ali vegan, pa tudi od svojih bratov ni zahteval, da bi to bili. Skliceval se je na navodilo iz prve knjige Svetega pisma, kjer je rečeno: »Vse, kar se giblje in živi, naj vam bo za živež« (1 Mz 9,3). Tako pač piše in tega so se držali Judje, velja pa seveda tudi za nas kristjane, saj je eden od dveh stebrov naše vere, poleg svetega Izročila, tudi celotno Sveto pismo, torej Stara zaveza ni izključena. Res je, del krščanske askeze predstavlja tudi odpoved uživanju mesa, a ta odpoved ni iz ljubezni do živali, temveč iz ljubezni do Boga. Ravno to, da se je kdaj pa kdaj hrani živalskega izvora treba odpovedati, dokazuje, da je to posebne vrste hrana. Po Svetem pismu so člani v piramidi vrednot povsem jasni – najprej je ljubezen do Boga, kakor je tudi ljubezen Boga do svojih stvari. Od tod izhajajo vse druge ljubezni, na tej lestvici ljubezni pa je

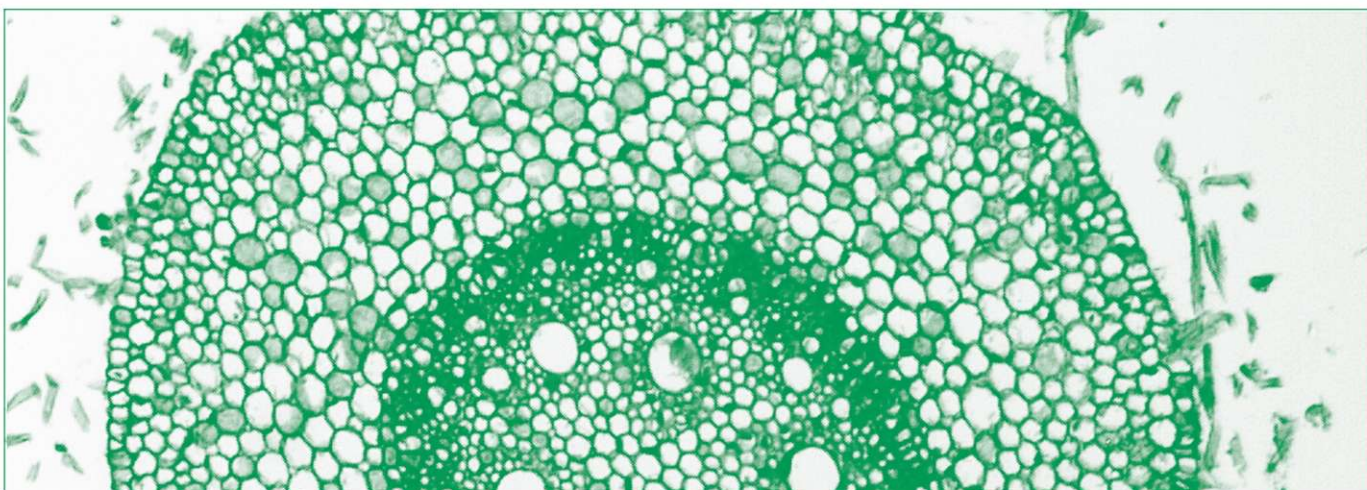
najprej človek, drugo je človeku podrejeno. Sveto pismo je tu povsem jasno. Najprej beremo v 1. Mojzesovi knjigi (Genezi): »Bog je rekel: "Naredimo človeka po svoji podobi, kot svojo podobnost! Gospoduje naj ribam morja in pticam neba, živali in vsej zemlji ter vsej laznini, ki se plazi po zemlji!"« (1,26). V knjigi Psalmov pa beremo: »Dal si človeku oblast nad deli svojih rok, vse si položil pod njegove noge: vse ovce in govedo, in tudi živali na polju, ptice neba in ribe morja, vse, kar se giblje po morskih stezah« (Ps 8,7-9). Če zadeve odklopimo od temelja, ki je Bog, potem se, kakor se pokaže, tudi najboljši in najbolj plemeniti nameni, ki jih imamo ljudje, sprevržejo. Potem pa nimamo samo krvoločnih diktatorjev, ki raje kot za ljudi poskrbijo za svojega psa, ampak še mnoge zanimive in protislovne primere. Imamo prepričane ne samo zagovornike, temveč tudi praktikante splava, ki po drugi strani prav bolno skrbijo za svoje hišne ljubljence, velikokrat pa se udeležujejo tudi raznoraznih kampanj v prid pravic živali. Pa če je to v našem svetu še kolikor toliko normalno, pa zagotovo ni normalno videti tistih, ki se po eni strani mastijo z zrezki in pečenimi piščanci, po drugi strani pa so proti krznenim plaščem. Imamo tudi tiste, ki pravijo, da živali ne bi smeli zapirati v živalske vrtove, doma pa kot za stavo pobijajo miši in podgane, taisti »genocid« v Smolarjevem smislu pa izvajajo tudi, ko iztrebljajo ščurke. Ko se vrednote sprevržejo, se to še kako pozna tudi v našem pogledu na svet. Boga zamenja njegovo stvarstvo, saj njegovo mesto prevzame Narava. Vendar pa je treba vedeti, da se v tem primeru sprevrže tudi tisti evangelijski pogled na svet, ki je vključujoč, je in-in, ki postane izključujoč in selektiven. Vsakdo se tako odloča, kaj vzame in česa ne. Narava se pač ravna po svojih zakonih, ki ne morejo danes biti takšni drugič pa drugačni, zato pa se bo tudi zgodilo, da vam bo vaš maček enkrat prinesel pokazat miš ali kuščarja, vendar pa vam bo drugič prav lahko prinesel simpatičnega vrabčka. Tako pač je in, kot bi rekel kolega: »Ni ga čez fiziko.« Ta fizika (narava) pa ne pravi, naj mačke lovijo samo miši, ki jih nihče ne mara, ampak, da lahko lovijo tudi ptičke, pa čeprav so takoj »luškanj«. Tako bi se najbrž nikakor ne zdel smešen veliko ljudem tisti

vic, objavljen v neki otroški reviji, kjer je prišel maček v turistično agencijo in se zanimal za dopust na Kanarskih otokih ... Vsekakor se je z novoveškim obratom od Boga k človeku marsikaj spremenilo tudi v pojmovanju odnosa do živali. Za enega od najbolj znanih predhodnikov današnjih borcev za pravice živali lahko štejemo angleškega filozofa Jeremyja Benthama (1748–1832). Po njegovem mnenju med človekom in živalmi ne obstaja kvalitativna razlika, temveč samo stopenjska, saj naj ne bi bila razumnost tista, ki bi postavljala meje med živimi bitji, temveč njihova zmožnost, da občutijo bolečino. Gre torej samo za razliko v stopnji bolečine, ki jo bitje lahko občuti. Bentham tako pravi, da »je bil čas, ko so z večino vrst ljudi, ki so jih imenovali "sužnji", ravnali prav tako, kakor tudi danes ravnajo s podrejenimi vrstami živali,« vendar pa »lahko pride dan, ko si bo tudi ostali del živih bitij stvarstva (misli namreč na živali, op. a.) izbral tiste pravice, ki jim se jih nikdar ne bi moglo odvzeti, razen s pomočjo tiranije.« Po judovsko-krščanskem pogledu na svet človek ni gospodar stvarstva, temveč, če tako rečemo, »administrator«, tisti torej, ki mu je svet poverjen, saj nad sabo priznava višjo avtoriteto, torej Boga, ki je avtor stvarstva. Človek mora za svet skrbeti, ga ne uničiti, za to pa je odgovoren pred Bogom. Legitimno je torej, tudi s pogledom na tisto, kar smo dejali že zgoraj, da razpravljamo o bolečini, ki jo človek brez potrebe zadaja živalim (glede tega, kaj je to »brez potrebe«, bi se dalo razpravljati in bi prišli do veliko različnih vidikov), vsekakor pa po tej viziji ni nobenega dvoma, da se človek lahko hrani z živalmi. V teološkem smislu tu ni nobenih pomislekov, tako za judovstvo kot za krščanstvo, pa tudi muslimanska teološka vizija je zelo podobna.

Kaj pa neverniki?

Seveda je potem drugače, kot smo dejali, če nad človekom ni nobene višje instance, ampak je človek mera samemu sebi. Toda četudi govorimo zgolj o razliki glede na stopnjo zaznavanja med živimi bitji, ali ne drži še vedno, da je človek neprimer- no višje od ostalih živih bitij? Sam bolj spremljam te razprave v Italiji, kjer je zelo glasna skupina precej zvonečih imen, kot denimo onkolog Umberto Veronesi, televizijec Maurizio Costanzo, pokojna tržaška strokovnjakinja za astronomijo Margherita Hack in drugi, ki so pred časom podpisali manifest »Živalska vest«. V njem zasledimo tole: »Kdor spoštuje življenje, mora spoštovati vsako obliko le-tega. Kdor je krut do živali, je krut tudi do človeških bitij ... Živali imajo visoko stopnjo zavesti, vesti in občutljivosti, mnoge med njimi pa so sposobne razvijanja čustev.« Zatorej: »Prva od njihovih pravic je pravica do življenja.« Marsikdo med zagovorniki teh pravic živali, med drugim tudi Veronesi, so vegetarijanci in celo vegani (1. november velja za njihov svetovni dan), zato pa se z onkologom strinjajo v tem, da je treba »začeti prenašati etična načela, da se ne sme povzročati trpljenja, da nismo nasilni in ne ubijamo, tudi na živalski svet«. Gotovo se da tudi strinjati v nekaterih stvareh, a se tudi postavlja vprašanje, saj če pri živalih zasledimo neko stopnjo »inteligence«, je vendarle treba priznati, da je kvalitativno ta precej nižja od človeške. Žival se zaveda, kakor je že Aristotel zapisal v svoji *Politiki*, le nekaterih zadev, kot recimo tiste, ki so koristne ali škodljive, ki so dobrodejne ali boleče, ki so nevarne ali nenevarne, medtem ko drugih stvari v svetu ne zaznavajo. Po drugi strani pa se človek zaveda vseh stvari, ne le tistih, ki so koristne ali škodljive, kakor se tudi ne sprašuje

le o koristnosti in škodljivosti ter drugih vidikih, ampak hoče tudi spoznati globljo resnico o teh stvareh, hoče spoznati dobro in zlo, pravično in krivično. Poleg tega drži tudi, kakor je lepo zapisal filozof Paolo Pagani, da je ena stvar uporabiti oziroma prilagoditi nek predmet, kakor naredi tako človek kot tudi živali, nekaj drugega pa je izdelati orodje, kar dela samo človek. Že res, da so leta 2000 s pomočjo dolgotrajnega urjenja uspobili neko opico, da je nekoliko oblikovala kamne, a to zgolj dokazuje moč posnemanja, ne ovrže pa kvalitativne razlike

ostalo pa se pusti pri kraju, v brk realni sliki. Če pa kdo ni prepričan, da je med ljudmi in živalmi kvalitativna razlika, zakaj potem ne sledi načelu vzajemnosti in se z isto mero bojevitosti bori za ohranjanje človeških bitij? Človek tudi razume, da za koga človeški zarodki niso že tudi človeška bitja, toda zakaj se potem, in sicer še bolj zavzeto kot za živali, ne bori za uboge, izkoriščane, pozabljene, hendikepirane in še kakšne ljudi? Na koncu si našo obravnavo zasluži še izjava pokojne znanstvenice Margherite Hack, ki je dejala: »V šolah otroke peljejo

Po judovsko-krščanskem pogledu na svet človek ni gospodar stvarstva, temveč, če tako rečemo, »administrator«, tisti torej, ki mu je svet poverjen, saj nad sabo priznava višjo avtoriteto, torej Boga, ki je avtor stvarstva. Človek mora za svet skrbeti, ga ne uničiti, za to pa je odgovoren pred Bogom.

med človekom in živaljo. Glede dokazov v prid kvalitativne razlike med človekom in živaljo bi lahko nadaljevali še na dolgo in široko, kjer bi se gotovo morali dotakniti številnih vidikov, ki so posebej značilni za človeka, kakor je recimo človekova svoboda, kakor je sposobnost ljubiti, ki je nekaj povsem drugega kot živalska skrb. Dotakniti bi se morali estetičnega in etičnega čuta ter številnih drugih zadev. Vsekakor se je angleški filozof zavedal nekega dejstva, ki ga številni danes raje zamolčijo ali in spregledajo. Zavedal se je namreč dejstva, da je uboj živali s strani človeka veliko manj boleč in okruten od tistega, ki jih večinoma doleti v naravi: »Smrt, ki jih doleti z naše strani, je in je lahko veliko hitrejša, zato pa manj boleča od tiste, ki bi jih doletela po naravnem razvoju dogodkov.« Vendar pridemo spet do selekcioniranja, ko se sprejme tisto, kar ustreza moji razlagi,

pogledat živali v intenzivni reji, kjer lahko slišijo srce trgajoče krike teličkov ali prašičkov, kjer lahko vidijo, kako piščanec raste v kletkah, kjer je prostora za gibanje le za dve tretjini velikosti lista A4.« S tem se seveda lahko strinjamo, vendar pod pogojem, da bomo vsi obravnavani enako, torej tudi druga stran, ki se s pozicijami zagovornikov živalskih pravic ne strinja popolnoma ali te pozicije celo zavrača, saj sicer tu načela enakosti ni in ne more biti. Naj po šolah denimo pokažejo film *Nemi krik*, kjer je na ultrazvočnem posnetku vidno, kako se človeški zarodek hoče rešiti, ko beži pred instrumenti kirurga, ki zarodek razkosajo, na koncu pa mu še strejo glavico. Če rečemo, da človeški zarodek še ni oseba (čeprav smo pripadniki judovsko-krščanske misli v to prepričani), je mar vreden manj od piščanca? ● Foto: John Alan Elson